

- Українські народні казки: Для мол. шк. віку / Упоряд. та вступ. ст. Л. Дунаєвської. — К., 1995 [скорочено: Дунаєвська, 1995].
- ² Срібний волосок: Казки / Зап. й упоряд. М. Буджак. — Івано-Франківськ, 1993 [скорочено: Буджак]; Казки Західного Поділля: Антологія: Казки про тварин. Пісні-казки. Казки чарівні, соціально-побутові і притчі / Зібр. і уклав П. Медведик. Вступ. ст., приміт. та пояснення маловживаних слів П. Медведика. — Тернопіль, 1994 [скорочено: Медведик, 1994]; З невичерпної криниці: Казки українських Карпат / Зап. і упоряд. М. Зінчука. — Львів, 1994 [скорочено: Зінчук, 1994]; Чарівне кресало: Українські народні казки з Волині і Полісся / Зап., упоряд., вступ. ст. та приміт. О. Ф. Ошуркевича. — Львів, 1995 [скорочено: Ошуркевич, 1995].
- ³ Добра наука: Українські народні казки, записані від Д. Юрика / Зап. текстів, упоряд., вступ. ст. І. В. Хланти. Підгот. текстів та словник М. І. Хланти-Офіцинської. — Ужгород, 1995 [скорочено: Хланта, 1995].
- ⁴ Розумниця: Українські народні казки / Упоряд., вступ. ст., приміт. та словник І. В. Хланти, М. І. Хланти. — Ужгород, 1992 [скорочено: Хланта, 1992]; Мамине серце: Українські народні героїко-фантастичні казки / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та словник І. В. Хланти, М. І. Хланти. — Ужгород, 1993 [скорочено: Хланта, 1993]; Трапила коса на камінь: Українські народні соціально-побутові казки / Упоряд., підгот. текстів, вступ. стаття, приміт. та словник І. В. Хланти. — Ужгород, 1993 [скорочено: Трапила коса...]; Казки про бідних і багатих: Українські народні соціально-побутові казки / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та словник І. В. Хланти. — Ужгород, 1994 [скорочено: Хланта, 1994]; Казкар: Народні казки Українських Карпат: Для мол. і серед. шк. віку. Вип. I / Упоряд., підгот. текстів, приміт та словник І. В. Хланти. Вступ. ст. І. В. Хланти, Р. А. Офіцинського. — Ужгород, 1996).
- ⁵ Кольберг О. Казки Покуття / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та словник І. В. Хланти. — Ужгород, 1990 [скорочено: Кольберг]; Українські народні казки, вибрані для дітей / Упоряд. Б. Грінченко; Передм., атрибуція текстів та комент. О. Ю. Брішиної. — К., 1994 [скорочено: Грінченко].
- ⁶ Дунаєвська Л. З живого джерела: Українські народні казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників. — К., 1990 [далі скорочено: Дунаєвська, 1990]; Дунаєвська Л. Ф. Летючий корабель: Українські народні казки у записах українських письменників XIX — поч. XX ст.: Для мол. шк. віку. — 2-е вид. — К., 1994 [далі скорочено: Дунаєвська, 1994].
- ⁷ Де живе жар-птиця?: Для мол. та серед. шк. віку / Зап. І. Гурин; Упоряд. і передм. М. К. Дмитренка. — К., 1991 [скорочено: Дмитренко, 1991].

Київ

Олеся БРІШИНА

КНИГА ПРО НАРОДНИЙ ОДЯГ БУКОВИНИ

М. В. Костишина.
Український народний костюм Північної Буковини.
Традиції і сучасність.

Чернівці: Рута, 1996. — 190 с.

Книга Мірри Костишиної, відомого українського етнографа і художника-модельєра, про буковинську народну ношу є одним з найцікавіших ілюстрованих видань останнього часу. У ній авторка простежує всі етапи творення народного одягу на Буковині і те, як він формувавсь у кожному куточку відповідно до навколишнього обширу (гір чи полів), історичних обставин, особливостей духовного світу буковинців.

Видання про одяг кожної місцевості в Україні викликає незвичайну цікавість і захоплення, а тим більше книга про народну ношу такої пишної, своєрідної землі, як Буковина. “Пливе Дністер тихий, як той руський народ, широкий, як його думка, глибокий, як його рани. По тім боці Галичина, по сім — Буковина”, — писав

Юрій Федькович — “буковинський соловій”¹. — “...Місяць сховався поволоі. Зійшов, засвітив, засіяв, цілу Буковину золотом поволоі...”². Не лише у зовнішності, а й у натурі буковинців мимоволі відбилася краса їхнього краю. “Родюче поле (...), безмірні ліси (...), а головне, стосункова свобода громадська і соціальна — все те причинювалося до виплекання народу, гордого на свою гідність (...), незалежного і характерного, — писав Іван Франко. — ...Бачимо там народ заможний, що живе патріархальним життям, любить у пишнім убранні, в зброї, в стрілецтві, народ лицарський, котрий дуже пильно дбає о свою честь, не дасть себе скривдити, не привик гнутися і ховатися з своїми чуттями й поглядами, ширий і прямодушний, гостинний в таким розмірі, о яким сьогодні

й снити не можна...”³ Всі ті риси духовного життя відбилися і на народній ноші — яскравій, самобутній, властиво буковинській, бо жодну іншу місцевість не пронизали такі пишні й багаті кольори.

Початки буковинської народної ноші Мірри Костишина віднаходить ще у сивій давнині. Вже одяг представників трипільської культури із буковинських городищ “був простим, зручним і мав досить привабливий вигляд”⁴, давні пращури буковинців знали ткацтво, кушнірство, носили одяг із льону, конопель, вовняні та шкіряні речі. За відбитками тканин на “денцях керамічного посуду, знайденого під час розкопок Ленківців, Круглика, Остриці та Магали (...) можна встановити навіть структуру переплетіння”⁵. Чудові орнаменти на керамічних виробих “дозволяють припустити, що й мистецтво одягу було також на досить високому рівні”, тканини фарбувалися природними барвниками і всіляко прикрашалися.

Багатий матеріал до історії буковинської народної ноші дають знахідки часів черняхівської культури. “Перетлілі шматочки льняних, грубих вовняних тканин (інколи їх відбитки на бронзових фібулах та пряжках) нашоховують на думку, що саме вони служили основою для пошиття сорочок, плащів-накидок і настегного одягу”⁶. Тканини зотліли, але незмінними залишилися ювелірні прикраси — срібні та бронзові застібки для верхнього одягу, литі та ковані пряжки для шкіряних поясів. Зберігся і портрет людини тих часів у вигляді ставчанського ідола — бородатого чоловіка з підстриженим волоссям у конічній шапочці. Вже на той час прадавні буковинки мали бронзові шпильки, аби закручувати волосся.

Ще багатші знахідки збереглися в оздобленні з часів України Русі: вже тоді Буковина була квітучим краєм. Відбувалися ярмарки, цілі осередки славилися незвичайною майстерністю, — Вижниця “стала центром художньої обробки металу і шкіри, Кішмань — центром килимарства, Заставна — вишивки”. Збереглися зображення воїна буковинця того часу: під панцирем (кольчугою з металевих кілець) він носив полотняну сорочку, вузькі ноговиці, на ногах чоботи з високими халювами, а зверху широкий плащ, скріплений на грудях пряжкою. Вже тоді люди мали свити з грубої вовни (залишки такої тканини відбилися на дні посуду з с. Дарабанів на Хотинщині). По селах були кравці, шевці, кушнірі (на Добринівському городищі біля Верхніх Ширівців знайдені давні інструменти для обробки шкіри).

Саме у прадавні часи з’явилися у народному одязі відбитки первісної магії, праста-

ра віра у могутню силу сонця, місяця, зривів-тотемів, птахів, дерев, зілля, відображених у орнаментах. Серед прикрас, знайдених у буковинських городищах, зустрічалися намистини — “місячніші”, “бронзові сокирки, покриті мереживним орнаментом, який символізує сонце”, крутлі наскронні кільця, котрі прикріплювались до жіночого головного убору, із зображеннями сонця і птахів. Уже у часи Галицько-Волинського князівства (як можна було те визначити за археологічними пам’ятками) буковинки носили довгу полотняну сорочку, шмат вовняного сукна, що обгортався навколо стану (сучасну горботку) та довгим полотном покривали голову (сучасна перемітка, рушник). Все те дійшло і до нашого часу.

Пізніші роки накладали свої особливості на народну ношу, однак, нічим вже її не змінюючи радикально, — турецькі впливи залишилися серед жіночих прикрас у вигляді салб і, очевидно, великої кількості срібних та золотих монет різних часів, у носінні фезу — головного жіночого убору у вигляді шапочки (ці обидві ознаки, як свідчать пам’ятки, виявили себе ще в XVI столітті і поширилися, очевидно, через Молдову).

Народні орнаменти, притаманні буковинській вишивці XII—XIII століть, відбилися в оформленні архітектурних споруд того часу, особливо стародавніх церков, а узорі XV ст. — в муруваннях Хотинської фортеці. Мандрівники XVI—XVIII століть, які подорожували Буковиною, описували і народний одяг, зазначаючи, що чоловіча ноша складалася із сорочок, бунд, сердаків, червоних суконних гачів, шкіряних поясів, жіноча — з сорочок, бунд, горботок, свит, переміток. Чоловіки “носили довге волосся з чубком, відрощували вуса; жінки укладали волосся на потилиці в плоский пучок”, шпилькуючи, аби жодне пасемце не вибилося з-під перемітки, а дівчата мали прямий проділ і “заплітали дві коси, прикрашаючи голову вінком із штучних квітів”⁷.

Переходячи до опису народної ноші XIX — поч. XX ст., авторка мимоволі зупиняється на глибшому філософському питанні: чим був одяг для буковинців? Безсумнівно, він виконував не лише функції захисту тіла від холоду, а був водночас певною оболонкою, найтісніше зв’язаною з долею людини, відкритою книгою, що свідчила про належність до певного людського середовища (села), певної місцевості (з гір чи з долин), до певного роду, вказувала на стать людини, її вік (старші жінки мали свої візерунки і набагато темніші кольори), її майновий стан. Одяг відбивав

* Символ Бога Сонця

саму душу людини, переломлену, як у дзеркалі, у духовних прикметах її роду і народу. Водночас він сам ніби міг уособлювати людину, ставав мрією, джерелом заздощів (до сить згадати образ Рахіри у "Землі" О. Кобилянської, коли вона бачила себе "газдинею, з красним, як сніг, білим рушником на голові, в довгій вишитім кожусі, як йшла (...) у неділю до церкви" ⁸).

Чудові ілюстрації до книги Мірри Костишиної стверджують, що народна ноша буковинців справді була подібна до мрії своєю незвичайною красою і гармонією з довколишнім світом. Вона несвідомо викликає в уяві образи тих, хто її носив, і мимоволі нагадує чудові описи Юрія Федьковича храму в Сторонці-Путилові: "От дасть Бог діждати й храму. Парубки вже знають свою службу: ще до опівночі повстають, повибричуються, поприбираються, як лицарі, плоски в дзьобні, колачі в бесаги, посідають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати сторонське парубоцтво, як уже там від брата розказ мали. А брат вам убереться в кармазин, кресаню з полами насуне на чоло, порошницю, удвоє через плечі, так і сіяють, а пістолят аж четверо засадить за ремінь та й стане собі кінець суток, аби тут сторонських парубків ще раз та ще краще привітати" ⁹. "За дві години Тодір був убраний, готовий. Черевики на нім брижовані, волоські, ногавиці білі, сорочка рантухова, золотим хіром да мирсою вишивана, пояс браний, боянський, за поясом ширинка, на шиї хустка шовкова, на голові кресаня в самих павах да в йорданах волоських, що на цїлій Буковині такої, мабуть, не було..." "...Ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царівочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, опинка волічкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шиї! Може, на яких кількясот левів срібних. Але все тото фрашки, — подивіться-ко ви їй лише у лице, най і Добошева Дзвінка сховається, а більше не маю вам що й казати" ⁹. З часом народний одяг ставав символом самого народу ("Я ж бо тебе не звержуся, руський мій сардаче!").

Авторка поділяє всю народну ношу Північної Буковини на одяг мешканців гір, передгір'їв і долин, справедливо вважаючи, що убрання горян і подолян не могло бути подібним, як несхожою була їхня господарська доля. У той час, як доля подарувала мешканцям долин пишні лани збіжжя, горяни мусили передусім дбати про худобу. А ті, хто жив у передгір'ях, мали займатися то землеробством, то скотарством. Спільним для всіх місцевостей було прагнення якнайяскравіше відбити в одязі красу на-

вколишнього світу і красу самої людини. Особливо мальовничим було убрання горян (Сторонеччина і частина Вижниччини): сам гірський краєвид, особливості духовного світу гуцулів сприяли витворенню яскравих, контрастних кольорів. Авторка послідовно розглядає особливості буденного і святкового одягу, чоловічого і жіночого, нижнього і верхнього. Вишивка у буковинців має багато спільного з такими ж виробами Верховини і навіть гуцульських сіл Прикарпаття (передгір'їв), а однак має і свої особливості у доборі кольорів — на Верховині вони яскравіші. Спільними залишаються орнаментальні мотиви, витворені у найдавніші часи: — "ламані лінії, зубці, розетки, кутники, ромби, кружальця, прості й подвійні хрести", тобто символи сонця, землі, земних і небесних стихій.

Одяг мешканців передгір'я мав свої особливості. Сардаки підгорян (частина Вижниччини, Сторожинеччина та Глибоччина) були довшими, їхній силует наближався до прямокутника (супроти трапецієподібного сардака горян). Чоловічі "сорочки були довші", ніж у горах, "вони мали ковнір-стояк і вільний низ рукава, тоді як у гірській місцевості ковнір відкладний, пришитий до стояка, рукави зібрані в манжети". У чоловічому одязі переважав білий колір, у жіночому контрастував між чорним та білим кольорами. Кожне село мало свої орнаменти горботок і особливості вишивок на сорочках. Суттєвою прикметою були ще розкішніші, ніж у горах, жіночі нашийні прикраси, з великою кількістю дукачів (дукатів, флоринів, корон, злотих, талярів — монет різного часу з різних країн).

Пишним і гармонійним був і одяг рівнинних районів Північної Буковини (Заставнівщини, Кіцманщини та частини Новоселиччини). Золоті та срібні нитки (хір) робили орнаменти надзвичайно яскравими. З часом, крім ниток, буковинки використовували й бісер, який завозився із Чехії та Словаччини. Іноді на орнаментальні смуги нашивали лелітки. Все це робило узор на сорочках надзвичайно яскравими і барвистими. Багаті рівнинні села сприяли розмаїттю жіночого поясного одягу — крім горботок тут зустрічалися і ріклі, і фоти. Розкішними і розмаїтими були нашийні прикраси. Чоловіки, як і мешканці передгір'їв, носили довшу сорочку та білі портяниці. Крім інших видів верхнього зимового одягу, тут зберігся ще стародавній кунтуш у вигляді кожуха, покритого фабричним сукном.

Відносна заможність сіл біля Чернівців дозволяла людям купувати різноманітні оздоблювальні прикраси (бісер, шовк, ле-

літки). Прегарний вигляд викликав у буковинців "настрій впевненості, внутрішньої сили. Кожна річ (...) наділена певною образністю. Звідси й зовнішній вигляд буковинця: чи то суворий і величний, чи то невимушено романтичний"¹⁰. Особливе враження завжди справляли великі зібрання буковинців із усіх місцевостей: гір, передгір'їв і рівнин, коли краса кожного типу народної ноші по-своєму виділялася серед інших. Ще й нині старші люди по містечках пам'ятають, яким мальовничим було сходження гуцулів із гір до міста. Таким знаменитим місцем зустрічей між горянами і жителями рівнин була корчма у Сторонці-Путилові, де ще у 40-х роках ХХ століття можна було побачити народний одяг з усіх буковинських місцевостей.

Поважне місце у праці Мірри Костишиної посідає розгляд спільності буковинського народного одягу з убранням суміжних з Буковиною регіонів. Окремі розділи присвячено народній ноші 40–50-х рр. ХХ століття, 60–70-х та 80–90-х років. Також вивчаються впливи буковинського народного убрання на моделювання сучасного одягу. До видання додається багата бібліографія видань про буковинську народну ношу українських, польських, російських, румунських, австрійських, німецьких авторів. Горгаючи розкішні ілюстрації, читачеві мимоволі спадає на думку, як було б добре, якби кожна місцевість України мала подібне дослідження свого одягу. І як це було б

потрібно саме у наш час. "...Зелена моя Буковино, милі мої гори, холодні мої ізвори! Хіба мене рука моя забула б, щоби я вас забуду", писав Юрій Федькович. Будемо сподіватися, що і надалі буковинці леліятимуть і берегти будуть свою народну ношу, яка є водночас і спадком незчисленних поколінь їхніх далеких пращурів, і джерелом їхньої внутрішньої сили і гордості, й історичною пам'яткою, й відбитком вічно живої душі нашого народу. Хотілося, аби глибше і повніше далі тривали студії буковинських дослідників і, зокрема, самої Міри Костишиної над народною ношею, охоплюючи одяг кожного села, кожного людського осередку. Адже буковинське народне убрання свідчить, яким глибоко духовним, висококультурним, безмірно талановитим завжди був і є наш народ.

¹ Федькович Ю. Твори в двох томах. — Т. 1. — К., 1960. — С. 42.

² Федькович Ю. Твори в двох томах. — Т. 2. — К., 1960. — С. 123.

³ Франко І. Твори у 50-ти т. — Т. 27. — К., 1980. — С. 155.

^{4–7} Костишина М. Український народний костюм Північної Буковини... — С. 15–17.

⁸ Кобилянська О. Твори в 2-х т. — Т. 2. — К., 1980. — С. 188.

⁹ Федькович Ю. Твори в двох томах. — Т. 2. — С. 7, 122, 11.

¹⁰ Костишина М. Український народний костюм Північної Буковини... — С. 84.

Київ

Надія ПАЗЯК

ДИВОСВІТ ВБРАННЯ

Щто б не приїхав на Буковину — всіх зачаровує дивосвіт і розмаїття народного давнього і нинішнього місцевого одягу, який експонується в музеях, зустрічається в селах краю, високогірних карпатських поселеннях. У ньому яскраво віддзеркалюється багатолітність етичних і естетичних уподобань буковинців. Келтгарі, кожушки, святкові манти, чоловічі капелюхи, сердаки, вишиті сорочки, гуцульські запаски та інше багатомайття одягу синтезує у собі різні аспекти художньої творчості. Вони посідають особливе місце у декоративно-ужитковому мистецтві і небезпідставно привертають пильну увагу етнографів, істориків своєю невичерпною фантазією, самобутністю виготовлення, де в єдине зливаються гармонія, краса, доцільність, естетична вишуканість.

Ще з студентських років народні костюми Північної Буковини зачарували Мірру Василівну Костишину — нині знаного художника-модельєра, кандидата мистецтвознавства, викладача, фахівця з історії та

теорії образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва. Багаторічна праця-захоплення, глибоке і всебічне вивчення традицій, стилів, композиційності, орнаментальності мотивів, особливостей форм увінчалась прекрасною багатоілюстрованою книгою про традиції і сучасність "Український народний костюм Північної Буковини", яку видало Чернівецьке видавництво "Рута".*

Без перебільшення — дослідження унікальне глибиною аналізу, зіставленням і порівняльністю фактів, широкий аспект питань розглядається в книзі комплексно у відповідності з еволюційним розвитком народних традицій, автор переконливо розповідає про виникнення, історію, оновлення буковинського костюма, показує його як джерело художньої ідеї в моделюванні сучасних форм святкового та сценічного вбрання.

Посилаючись на архівні, музейні матеріали, публікації дослідників, ілюструючи видання прикрасами, виявленими під час